

L'estàtua de la font de la plaça Clavé

Fotografia de l'estàtua de la font de la plaça Clavé, feta amb raig X.
Permet conèixer si l'estàtua està feta d'una sola peça, si varen haver-la
de soldar, si hi ha reparacions...
Imatge: Esther Gual. Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya

Una mica d'història

Text: Marcel Miquel Fageda
Disseny i adaptació: Joan Garcia

Des de quan hi ha la plaça Clavé tal com la coneixem?

Es va inaugurar l'any 1926, i la font, el 1927. El seu disseny ja preveia que aquella zona fos el nou centre del poble i, fins i tot, que en un futur s'hi instal·lés la Casa de la Vila.

Qui és l'autor del disseny de la plaça, de la font i de l'escultura?

L'arquitecte Jeroni Martorell va dibuixar la configuració actual de l'Eixample de la vila (els carrers que comencen a la plaça Clavé en direcció a la Coromina del Bac). Martorell també té diverses obres a la nostra vila. La més coneguda és la de les escoles del carrer mestre Josep M. Andreu. El disseny dels espais enjardinats són de Joan Mirambell.

Inauguració de la font de la
plaça Clavé l'any 1927
Autor desconegut
Col·lecció de Marcel Miquel Fageda

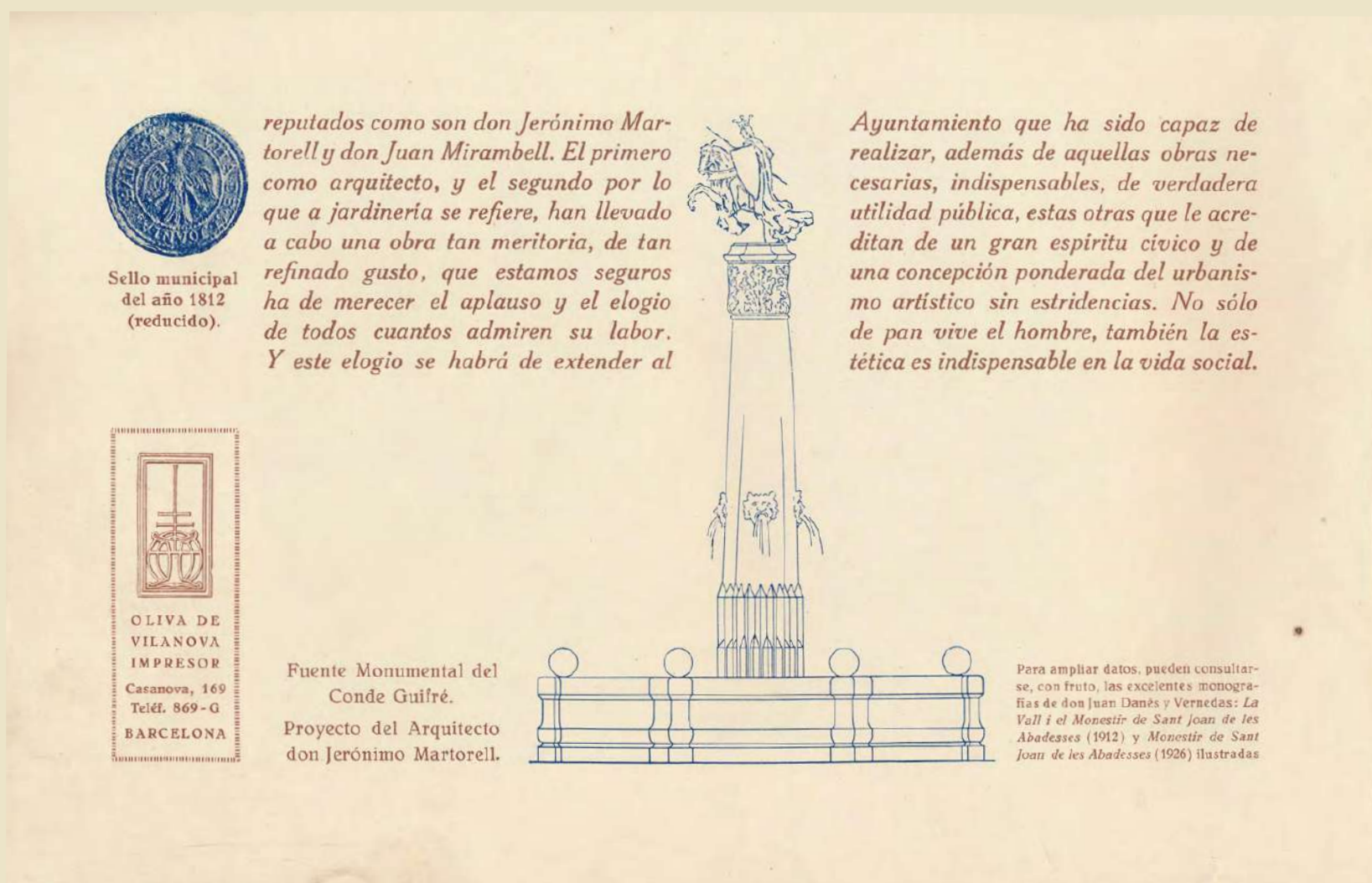
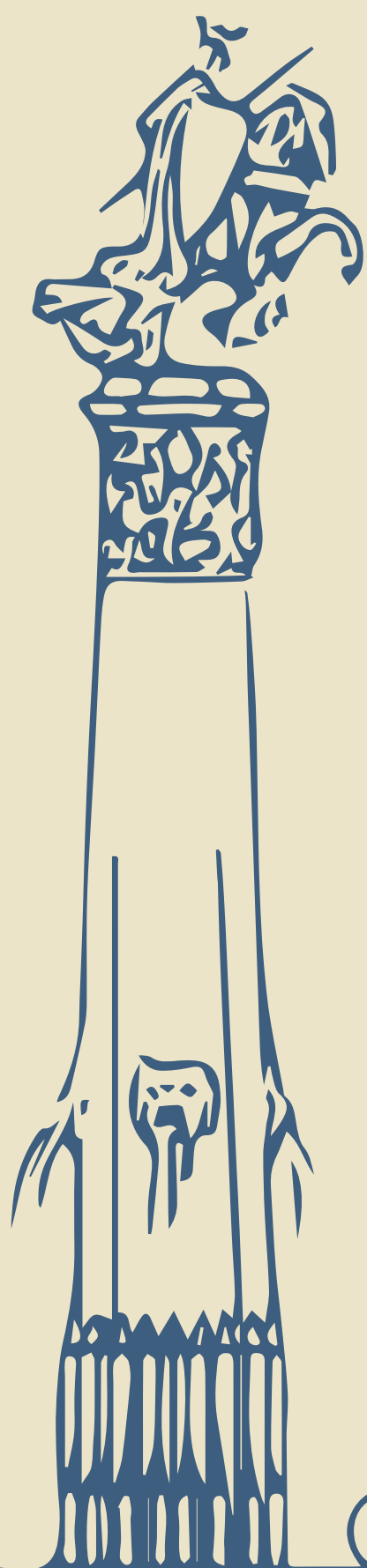
El centre de la plaça s'havia destinat a una font que, en un principi, havia projectat **Josep Puig i Cadafalch** per homenatjar el bisbe **Torràs i Bages**. Finalment, el projecte de font monumental el féu **Jeroni Martorell** i probablement aquest fou qui escollí l'escultor **Josep M. Camps i Arnau** per a l'escultura eqüestre.

El conflicte: és el comte Arnau, el comte Guifré o Sant Jordi?

En el projecte que es conserva al Col·legi d'Arquitectes de Barcelona hi ha una anotació al plànol que posa “*St Jordi (?)*”, que podria haver estat la

primera intenció de Martorell. Alguns indicis apunten que tant Martorell com Camps varen dedicar l'escultura al comte Arnau. Per a l'Ajuntament això va ser una “patata calenta” perquè la idea dels artistes comptava amb l'oposició del sector benpensant i eclesiàstic de la vila.

Hi va haver un estira-i-arronsa que es veu reflectit en el programa de Festa Major de 1927, quan s'havia d'inaugurar la font. Mentre que en el peu de foto de l'estàtua i del monument se'l considera el comte Guifré, en l'escrit que va redactar Jeroni Martorell parla que la font “*evocarà cierta leyenda popular local*”. És evident que l'arquitecte no parlava de Guifré, que no és cap llegenda, sinó un personatge històric.

Alguns veïns la volien enderrocar

Els detractors de la font optaren per reaccionar de dues maneres. Una, va ser considerar que l'estàtua estava dedicada al comte Guifré, ja que era impossible que Sant Joan deshonrés la seva història i especialment la de les monges del monestir, aixecant una estàtua al comte Arnau.

L'altra, més dràstica, fou admetre que l'estàtua representa el comte Arnau i per tant, demanaven de forma directa la demolició.

És l'actitud que prengué **Manuel Blanxart**, representant del sector conservador i catòlic, en un article a la revista “*Restauració*” l'any 1930, en què, després de criticar els costos de l'obra, escrivia: ***“vosaltres, representants del poble de les Abadesses i que avui sou successors de son senyoriu, ens dirigim, tot esperant que sia, a no tardar, enderrocada la figura representativa de una infamia i substituir-la per un'altra que hagi donat dies de honra a Sant Joan.”***

Què es considera actualment?

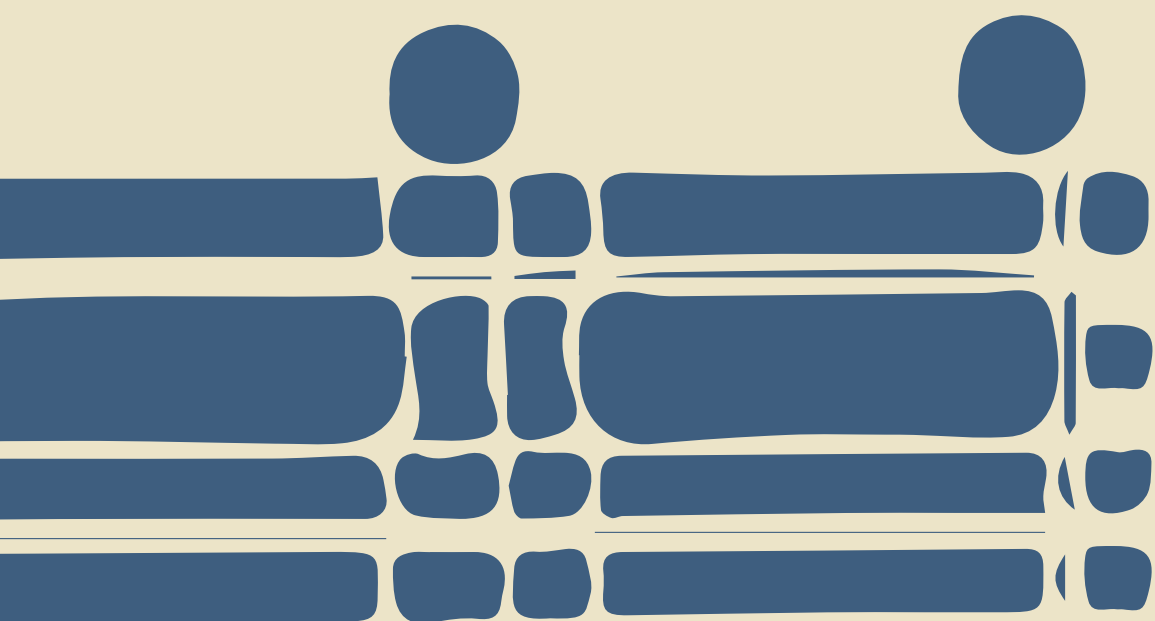
El dubte o la polèmica ha persistit fins als nostres dies, i la font ha creat els seus propis rumors, safaretjos i les seves pròpies llegendes. El folklorista **J. Romeu i Figueres**, en la seva obra magna sobre el mite del comte Arnau en va recollir algunes i d'altres continuen reproduint-se a través del boca orella: que no passava el viàtic per la plaça; que el bisbe no la va beneir o més directament, que no la va voler beneir; que varen canviar-ne l'orientació perquè “Arnau” no estigués encarat cap a Sant Pol...

A més, per casualitat, el segon cognom de l'escultor és “Arnau” i el contractista que aixecà la font es deia **Lluís Font Arnau**. Fins i tot durant el procés de restauració, en què la imatge es va traslladar per poder-hi actuar, alguns santjoanins i santjoanines en feien referència i jugaven a inventar-se històries a les xarxes socials.

Tot i que encara no s'ha fet cap investigació definitiva o exhaustiva sobre aquest tema, en les darreres dècades, amb la reivindicació de la

potència cultural del mite del comte Arnau, s'ha tendit a considerar-la així, i fins i tot s'ha retolat com a font del comte Arnau, com demanava el fill de l'escultor en un article.

En tot cas, la indefinició de l'estàtua i de la mateixa font ens porten a un interessant debat sobre els significats de les escultures als espais públics i com són percebudes per l'espectador. **Qui decideix, al final quin és el sentit d'una escultura? L'Ajuntament que encarrega la font? L'arquitecte o autor del projecte? L'escultor que fa l'escultura? El poble que l'acull?**

La restauració

Text: Patrícia Amat i Eulàlia Ribó, restauradores
Disseny i adaptació: Joan Garcia

La columna i el desmuntatge de l'escultura es va fer a mitjans de l'any 2019, i la restauració de la bassa i l'estàtua de la font s'ha fet entre l'agost de 2020 i el gener de 2021. El cost total de l'actuació ha estat de **34.950,96 €**, dels quals **23.458,39 €** han estat subvencionats per la **Diputació de Girona**, i **8.258 €** han estat subvencionats per l'**Oficina de Suport a la Iniciativa Cultural (OSIC)**.

Tot i que no estava previst, durant la restauració de la columna i l'estàtua de bronze, veient que l'ancoratge estava

malmès, es va optar per retirar-la i fer-ne un de nou per evitar el perill que caigués. L'escultura s'ha restaurat a les instal·lacions del **Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC)**. Això també ha permès documentar-la millor i fer-hi més estudis dels previstos: s'ha pogut treballar en l'interior de l'escultura, s'ha analitzat amb raigs X per conèixer millor la seva construcció i els seus punts més febles, i s'ha fotografiat amb llum ultraviolada per valorar la uniformitat de les capes de protecció.

La possibilitat de veure l'estàtua a peu de carrer fa possible observar detalls que queden ocults o no s'aprecien quan corona la font de la plaça Clavé
Foto: Joan Garcia

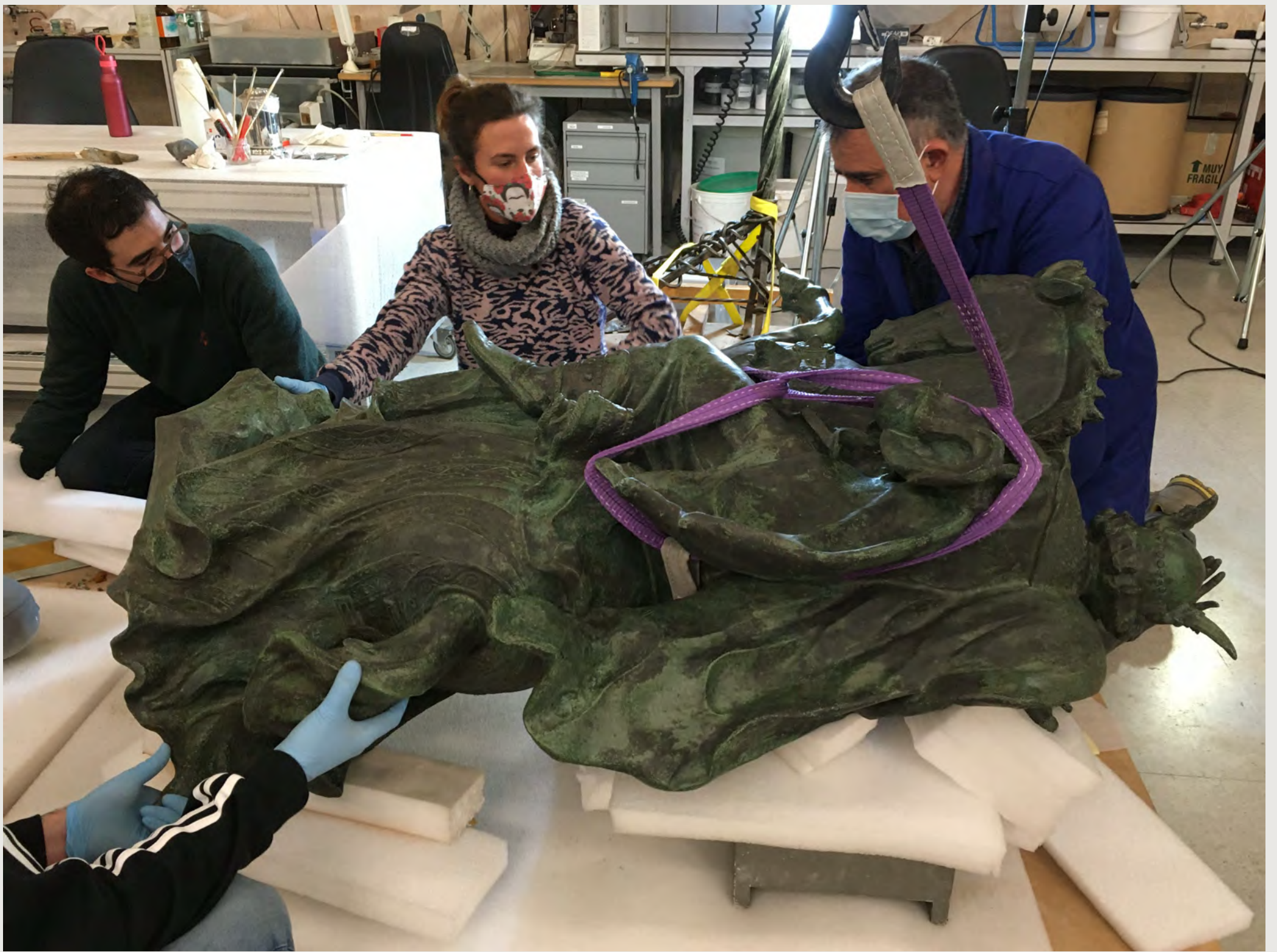
La diagnosi

L'estàtua tenia una **pàtina negra artificial** que en el seu moment varen crear aplicant un producte àcid que un cop s'escalfava, creava aquesta pel·lícula. Tenia un **valor estètic** perquè ocultava errors de fosa com ara juntes, reblades i elements distorsionats, però **també la protegia**. En algunes zones de l'estàtua, aquesta pel·lícula protectora s'havia perdut per l'acció de l'aigua, però també pel vent, l'acumulació de brutícia...

En les superfícies desprotegides hi havien aparegut **clorurs** i hi havia una clara corrosió del metall per l'acció conjunta de l'**oxigen i la humitat**. En el cas del bronze o el llautó, aquests clorurs són coneguts com ***el càncer del bronze***, ja que són molt inestables i poden acabar destruint la peça. Són les capes que veiem d'un color blau verdós. Si no s'atura, aquesta reacció continua mentre quedi metall fins a la seva desaparició.

A l'esquerra, l'estàtua abans de ser retirada per a la seva restauració. A la dreta, detall d'un dels elements de decoració dels brolladors de la font. FOTOS: Enric Gràcia

Qualsevol moviment de l'estàtua necessita l'atenció de varies persones, ja que el seu pes és de prop de 200 kg. A la fotografia, una de les restauradores i membres del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya tomben l'estàtua per veure'n l'interior

Òxids, defectes de fosa, excrements i nius d'insectes

En altres punts hi ha alteracions de l'aliatge de coure i s'havia creat una **pàtina natural en forma de carbonats i òxids** de coure que preservaven el metall de forma natural. Algunes parts de l'escultura contenen **elements de ferro** que corresponen a materials auxiliars del procés de fosa, i que **amb el temps s'ha oxidat**.

Altres tipus de degradacions que presenta l'escultura són causats per defectes de fosa. Per tota la superfície s'observen **petites deformitats, orificis, ratllades i incisions** que es

varen produir durant la seva fabricació. Aquests defectes creen deformacions de la superfície o petits buits on **s'acumula la pols i la humitat** afavorint el creixement de clorurs i, per tant, la seva degradació.

Per últim, també s'havien creat unes crostes negres en aquells punts de l'escultura amagats de l'acció de l'aigua, i també s'hi observava l'acció corrosiva dels excrements dels ocells, així com de cúmuls de matèria provinent de nius d'insectes.

Com s'ha restaurat?

Primer es va fer una **neteja suau** de l'escultura, amb l'eliminació de la brutícia superficial i restes de sediments amb pinzells i aspiradores (1). Després, i havent identificat les patologies existents i havent creat un mapa de les diferents degradacions, es fan **proves de neteja** (2) en punts poc visibles per escollir la millor tècnica. Cal tenir en compte que cada obra és diferent i requereix aquest estudi concret, encara que parlem dels mateixos materials.

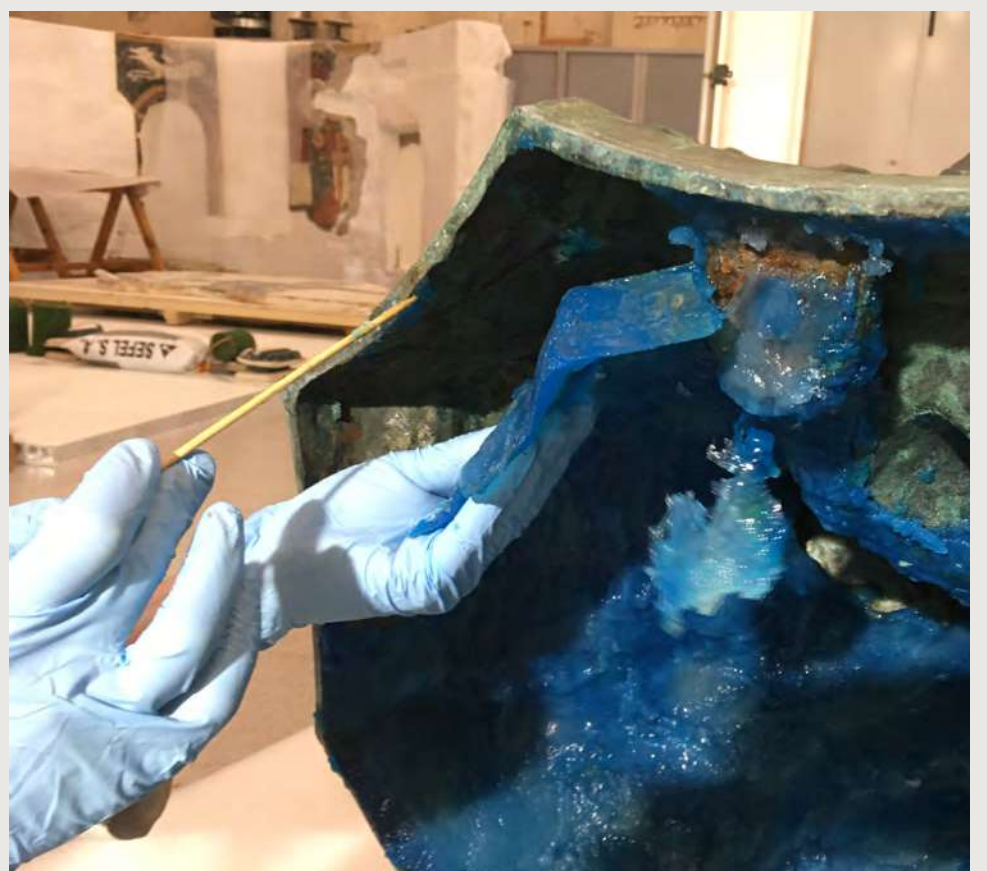
En el cas d'aquesta escultura, es va fer una **neteja mecànica mitjançant micromotors i raspalls metàl·lics** (3), de manera controlada per tal d'evitar perdre la pàtina artificial original. Més tard es va netejar amb **alcohol etílic** per acabar de retirar materials exògens. L'accés a l'interior de l'escultura ha permès poder realitzar una **neteja més profunda amb un gel** (4) per retirar la capa de clorurs.

(1) La primera intervenció és la menys invasiva, i es fa amb pinzells i una aspiradora

(2) Les proves de neteja es fan en els punts menys visibles. En aquest cas, es feia una prova amb gel a una de les ferradures del cavall

(3) A l'esquerra, tractament de la superfície amb un micromotor. (4) A la dreta, una restauradora retira el gel amb el qual varen extreure els clorurs. FOTOS: Patrícia Amat

L'estàtua està viva

La restauració és una part important del procés, però ho és més l'estabilització. És a dir, **aconseguir frenar els processos químics de degradació** que ja hi havia perquè triguin més a tornar a aparèixer.

És impossible fer-los desaparèixer perquè formen part de la naturalesa dels materials. Podríem dir que estan vius i van evolucionant, però podem

actuar perquè el procés sigui més lent. Per aquest motiu s'han aplicat **productes inhibidors de la corrosió** per retardar la seva oxidació.

L'estabilització es fa amb **tractaments químics** que actuen o bé eliminant els clorurs del metall i els productes de corrosió, o bé transformant-los en compostos estables, assegurant la conservació de la peça.

Imatges de processos d'aplicació d'un producte a base de benzotriazol, un dels processos químics que s'utilitza per frenar els processos de corrosió en peces de bronze i amb Inceral, un vernís protector. Fotos: Patrícia Amat

Corregint errors de foneria

L'escultura de la font presenta moltes **irregularitats superficials** produïdes des del moment de la seva creació a la foneria. Totes aquestes irregularitats (especialment porus, petits orificis i caveres, microfissures i fissures) **són un focus potencial de corrosió** en un futur pròxim si s'acumula la humitat provinent del medi ambient, produint-se un flux d'electrons entre les àrees anòdiques i catòdiques del mateix metall donant inici a la corrosió.

Per evitar al màxim possible el mal major dels metalls, **s'ha actuat sobre la superfície metàl·lica, tapant amb una resina** a la qual s'hi posa una pàtina de color perquè no afecti en la visualització de l'obra.

Correcció d'errors de foneria amb resina. Després d'aplicar el producte, es fa una reintegració cromàtica perquè el producte tingui el mateix aspecte que el bronze

Protecció addicional

Les capes de protecció, a base de **pel·lícules sintètiques**, tenen una funció preventiva i aïllant respecte al medi ambient que envolta la peça i són un potenciador dels inhibidors en la detenció dels processos de corrosió.

Aquests productes són **inerts** (no interactuen químicament amb el metall) i són estables, reversibles, durables, no modifiquen l'aspecte exterior de la peça i són aïllants.

Després d'aplicar el vernís protector, també s'aplica una cera Reswax® que redueix la brillantor de la cera i també n'alenteix la seva desaparició. FOTOS: Patrícia Amat

Fotografia amb llum ultraviolada, que permet destacar els materials afegits, resines, restes de productes, perquè tenen una fluorescència diferent (absorbeixen o reflecteixen la llum d'una forma diferent). S'utilitza per conèixer millor la naturalesa de l'obra i, després de la intervenció, per tenir una imatge de les zones on s'ha actuat
FOTO: Ramon Maroto. Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya